

ПОЧЕТАК ЗДРАВСТВА СРЕМСКИХ КАРЛОВАЦА И ДР АЛЕКСАНДАР ДАНКУЦ

Владимир Сакач¹, Драган Данкуц², Александар Кобиларов³

¹ Медицински факултет Универзитета у Новом Саду, Катедра за општеобразовне предмете – Историја медицине

² Клиника за ОРЛ, Клинички центар Војводине, Нови Сад

³ Медицински факултет Универзитета у Новом Саду

Сажетак

Мало је градова који се могу похвалити својом историјском величином, а да су ипак опстали тако мали својом географском величином и бројем становника. Како су се Карловци развијали као град и центар српске културе тако се развија и здравство, они 1753. године добијају и болницу. Прва нама позната писана документа о умрлима се јављају 1779. године. Хирурзи у то време помажу лекарима при вакцинацији пацијената и појави заразних болести, а највећи страх владао је од куге. Први школовани хирург Карл Фишер радио је у Карловцима од 1778. године. Др Живковић трудио да уведе чисту воду у Карловце, епилог тога је била и чесма „Четири лава“. Из Панчева је поред Јована Јовановића Змаја у Сремске Карловце дошао још један сјајан лекар – др Александар Данкуц. Он у Панчеву уписује Гимназију. Школске дане провео је са великим именима српске историје Пајом Јовановићем, Урошем Предићем и Михајлом Пупином. Доцније, у Сремским Карловцима, постаје лекар патријарха Георгија Бранковића. Патријарх га је поставио и за гимназијског лекара, на том месту је све до пензије 1928. године, радио је и у оквиру богословије, издао уџбеник хигијене за средњошколце.

Др Александар Данкуц био је достојан времена у коме је живео. Својим поступцима и деловањем унапредио је здравствено просвећивање нашег друштва и учинио здравствене навике свога народа бољим. Ако смо у данашњем времену изгубили себе, светле примере наше прошлости још увек нисмо, и имамо се и те како на кога угледати.

Кључне речи: Сремски Карловци, лекари, др Александар Данкуц

Увод

Мало је градова у нашој земљи који се могу похвалити својом историјском величином, а да су ипак опстали тако мали својом географском величином и бројем становника у данашње доба. Обично су се такви градови или проширивали губећи свој стари изглед, или су се једноставно гасили и пропадали. Сремски Карловци, може ли и један наш град тако моћно да звучи?

Нема човека на свету коме није родни крај најдражи, али нема правог Србина коме срце не затрепери од поноса када неко спомене Сремске Карловце. Како и сами Карловчани кажу „ко једном проба воду са њихове чесме, он се заувек за Карловце веже“ и увек се у Карловце врати. Много је српске елите прошло кроз Карловце, живело, одлазило, враћало се и сви су они оставили свој траг који је Сремским Карловцима, вечан и неизбрисив. Та славна судбина пропратила је многе велике лекаре па и славно име Александра Данкуца које је у Карловце дошло из Фаркаждина.

Карловачка болница и лекари од 18. до прве половине 20. века

Како су се Карловци развијали као град и центар српске културе тако се и здравство развијало у целом граду и његовом округу. 1753. године оснивају се војни комунитети у Сремским Карловцима. Ти војни комунитети били су самостална крајишка тела и морали су, да поред осталих надлежности, да регулишу и здравство. Те 1753. године Сремски Карловци добијају болницу чија су правила била у складу са принципима на којима је био заснован и деловао граничарски систем. Сама болница се развијала од трошкова које су на себе прихватили становници Карловаца, који су основали фонд из чијих прихода су се издржавали оболели, сиромашни Карловчани. У складу са тим је и ишло проширивање болнице, јер како је Магистрат располагао са парама тако се и сама болница ширила. Нажалост, прва документа о првој Карловачкој болници су уништена, па су прва нама позната писана документа о умрлима тек она из 1779. године. (У матрикулама је уписано да се преминули звао Милош Табак.) Болница је у почетку располагала са пет болесничких соба, собом за болничаре, собом за обдукције, мртвачницом и комором за реквизите. Сам квалитет градње Карловачке болнице се огледа у списима из 18. века, болница је изграђена од доброг материјала са квалитетном црвеном зидном оградом. Само издржавање болнице било је од Карловачког магистрата, донација грађана, а и Српка православна црква је стално апеловала на своје вернике да се прилозима и тестаментом сете своје болнице (шпитаља) [1].

Болница је у крајњој линији служила ономе са чијим разлогом је и основана, аустријској војсци и војним интересима Аустријске царевине уопште, али је са друге стране изузетно користила и Карловчанима – оболелом становништву, посебно најсиромашнијим слојевима... Брига

тадашње државе није била велика, а о великој међусобној солидарности и хуманости Срба у Сремским Карловцима сведочи и поменути поступак Јована Поповића „Зубана“ који је о свом трошку ископао бунар у дворишту болнице, коју су Карловчани искористили да на том месту направе фонтану. Власти су инсистирале да болница првенствено буде институција за лечење (а не за негу и стационарање немоћних). Поред војника, оболелих од акутних обољења или рањеника, у њој су се радиле мање хируршке интервенције. Избегавало се лечење хронично оболелих, док су се оболела деца примала само на одређено време. Ово је регулисано 1811. а допуњено 1828. године упутством које је обухватало и поступак у односу на религију болесних [1,2].

Хигијенским надзорима болнице бавили су се градски физици који су својим надзором стално контролисали шта особље ради, и на који начин ради. У томе су им помагали хирурзи (особе које су претходно стекле одређено стручно здравствено образовање у Бечу) вршећи и разне интервенције по граду и у области јавне хигијене, (надзор над пијацама, кланицама) Хирурзи су тада помагали лекарима вршећи мање хируршке интервенције, затим при вакцинацији становништва, при појави заразних болести (дифтерија, ТБЦ, маларија, тифус, сифилис...). Највећи страх владао је од куге, а највећу контролу радила је Генерална инспекција војних коминутета. Углавном су контроле пролазиле без проблема до 1837. године када је штапски доктор Рох нашао да часовник у болници није исправан, да су обдукциони ножеви тупи и да се вода допрема из Дунава, а да је у болници више сифилистичара... [1-4].

Први школовани хирург Карл Фишер радио је у Карловцима од 1778. године, а после њега су се ређали други, такође школовани хирурзи. Са њима деловао је и један шири круг бербера. Један од најпознатијих карловачких физикуса уопште био је др Јован Живковић, физик Карловачког комунитета од 1768. године који је био први универзитетски образован лекар у Карловцима. Један је од оснивача чувене Карловачке гимназије, прве наше на овим просторима. Истакао се у борби против куге 1795–1796. године. Упркос свих употребљених мера (копање дубоких јарака око Карловаца, постављање стражарнице, успостављање кухног гробља, оснивања привремене болнице за окужене) у Карловцима је од укупно оболелих 137 особа умрло чак 112, осталих 25 су оздравили. Много се др Живковић трудио да уведе чисту воду у Карловце, епилог тога је чесма „Четири лава“ која је добијала воду са чистог Черетског брега. Уз асистенцију хирурга Јегера међу првима је у нашим крајевима вршио вакцинацију против великих богиња у периоду 1801–1802, а та акција је била подржана и од стране Српске православне цркве [1-5].

После др Јована Живковића здравственој култури Сремских Карловаца у првој половини деветнаестог века много су допринели и његов син, др Јаков – Јаша, затим др Јохан Фурјаковић, др Антон Валкони, др Антон Гепхарт, а посебно се може издвојити др Константин Пејичић, који је у Карловце дошао са места варошког физика у Сомбору 1835. и боравио у њима до 1844. године. Био је лекар Карловачих митрополита

Стратимировића, Станковића и Рајачића; изузетно политички активан, члан Патрона Карловачке гимназије, а 1848–49. и члан „Народног одбора“ и депутат Војводства Србије, управитељ свих српских народних школа. После одбрањене докторске дисертације – „Брига о лечењу сиромашних у граду и селу“ може се тврдити да је био претеча успостављања социјалне медицине у нашим крајевима. Свој изузетно плодносни рад наставио је у Панчеву и Пешти, где је и преминуо као надзорник Текелијанума [6,7].

За време револуције 1848–49. године у Сремским Карловцима раде и две новоосноване Војне болнице, а др Милош Радојчић, тадашњи руководилац санитета Војводства Србије изричито је инсистирао да једна болница буде засебна за болеснике од колере. Те 1848. године за врховног лекара српског народа постављен је др Василије Васа Петровић [8].

У Карловцима је врло кратко као градски физик радио и Јован Јовановић Змај, 1872. године, који је дошао из Панчева после смрти своје жене Руже. Из Карловаца је отишао за Футог, а Карловчанима је остао у лепом сећању [9].

У другој половини 19. и првој 20. века болница је доживела више адаптација, 1853. је то и забележено на болничкој плочи, а више лекара је било укључено у рад и бригу о здрављу Карловчана. Др Димитрије Радуловић, потом др Александар Тедић, који се у два наврата борио са епидемијама колере и трбушног тифуса, те др Михаило Михаиловић, који је бринуо о здрављу Карловчана око 40 година. Истицао се и др Васа Максимовић, а посебно и др Лаза Поповић, који је донео и први рендген апарат у Карловце, а у друштвеном животу остао чувен по томе што је основао Српско соколско друштво 1904. године.

Др Александар Данкуц

Из Панчева је поред Јована Јовановића Змаја у Сремске Карловце дошао још један сјајан лекар – др Александар Данкуц. Доктор Данкуц се родио у Фаркаждину 5. октобра 1856. године. У Панчеву је уписао Гимназију, школске дане провео је уз велика имена српског народа – Пају Јовановића, Уроша Предића и Михајла Пупина. После завршене Гимназије ношен искреним патриотизмом свог српског бића и свестан бола свог народа, са својим школским друговима пријављује се као добровољац генералу Черњејеву за Први српско-турски рат. Черњејев, их мудро одговара од тога, убедивши их да ће свом роду више користи донети као школовани, учени људи. Александар затим завршава Медицински факултет у Лајпцигу 1882. године, одбранивши докторску дисертацију на тему „Случај парализе десног образа код болесника од шећерне болести“ (Ein Fall von rechtssitiger Atrophie des Gesichtes und Diabetes iniprius). Нажалост, његова диплома није призната у Угарској, па је студије морао поновити у Будимпешти. У Будимпешти је за лекара

промовисан 1889. године, а лекарску праксу је започео у Панчеву, и тамо је радио до 1892. Та година је битна по каријеру младог лекара Данкуца, који своју каријеру наставља у тада већ славним Сремским Карловцима поставши лекар патријарха Георгија Бранковића. Сам патријарх га је поставио и за Гимназијског лекара. У школи је предавао хигијену, и убрзо написао скрипта за свој предмет. У Гимназији је радио до пензије 1928. године. Упоредо са обавезама у њој, предавао је дијететику у Богословији где је имао и дужност помоћника у Савету Богословије. Дописом патријарха Бранковића из 16. (29) септембра 1904. године постављен је за домског лекара. Др Александар Данкуц био је ожењен Јеленом Ресавић – Петровић која је била пореклом из Ресаве, потомак славног војводе Стевана Синђелића. Имао је наш доктор Данкуц ту тужну судбину не само да сахрани свог патријарха Георгија Бранковића кога је лечио више година, него је и учествовао и у обдукцији блажено почившег, због чије је изненадне смрти (31. јула 1907. године) састављен је посебан конзилијум од 4 обдуцента из четири различите болнице којима је руководио специјалиста из Будимпеште.

Александар Данкуц, славни лекар Карловаца представио се Господу у Сремским Карловцима 22. децембра 1944. године [9-11].

Закључак

У нашој славној, дугој и тешкој историји, српске вође и интелектуална елита у стварању српске државе са краја 19. и током 20. века починили су многе грешке које се и дан данас осете у нашем народу. Са друге стране, било је много великих људи (најчешће лекара) чији су потези били много смишљенији, и у пуно случајева пресудни по здравље, а и наше данашње постојање на овим просторима. Сремски Карловци су и данас остали један од главних симбола упоришта борбе за независност српске државе, а његови лекари пример како се изборити са изузетно тешким, и по народ пресудним моментима. Можемо са поносом рећи да је др Александар Данкуц био достојан времена у ком је живео, својим поступцима и деловањем он је унапредио здравствено просвећивање нашег друштва и учинио здравствене навике свога народа бољим. Ко не верује у то, нека се само суочи са чињеницом да нам се у 2013. години по студентским домовима у Новом Саду шири шуга, и нека нас води нада да сви у срцу носимо оно што је др Данкуц имао пре око једног века. Ако смо у данашњем времену изгубили себе, светле примере наше прошлости још увек нисмо, и имамо се и те како на кога угледати.

Литература

- [1] Јеремић Р. Прилог историји здравствене културе Сремских Карловаца од 1772. до 1872. године, Београд 1940.
- [2] Микић П. Болница карловачког Магистрата у XVIII, XIX и XX веку (1753-1941). Кривови, XX, 63-66: 45-54. Сремски Карловци, 2006.
- [3] Симоновић Р. Срби лекари у Војводини, *Miscelanea I* Београд 1937, 57-67
- [4] Петровић К. Здравствене прилике у Сремским Карловцима у XVIII, XIX, и XX веку, рад Војвођански музеја, 1962; Исти Историја Карловачке гимназије, Нови Сад 1951.
- [5] Гавриловић С. Епидемија куге на Балкану и средњем Подунављу од VI до XIX века Симпозијум „200. годишњица сремске иришке куге“. Зборник радова, Нови Сад 1996.
- [6] САНУК, Фотоси: План Карловачке болнице XIX век. Плоча захвалница на болници 1856.
- [7] Томандл М. Живот и рад Константина Пејичића, Нови Сад 1966.
- [8] Пејичић К. Аутобиографија, Архив САНУ, Београд, бр 7980/33
- [9] Капер С. Српски покрет у Јужној Угарској 1848-1849, репринт, 1996.
- [10] Гавриловић С. Срби у Хабзбуршкој монархији 1792-1849, Нови Сад 1994.
- [11] Микић П. Александар Данкуц. Српски биографски речник, књ.3, 927 Матица Српска; Нови Сад 2007.